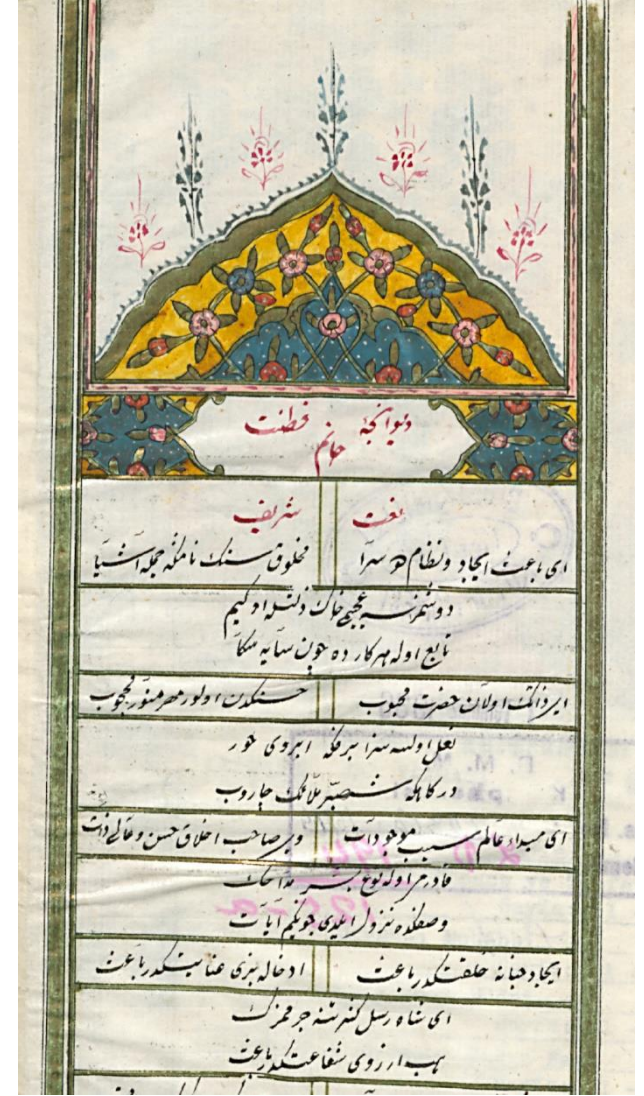

Eski Türk Edebiyatına Giriş

- Eserler Arap alfabesiyle kaleme alınmıştır.
- Divan edebiyatında karşımıza genellikle üç tavır çıkar: Âşık tipi, Sevgili tipi, Şair tipi.

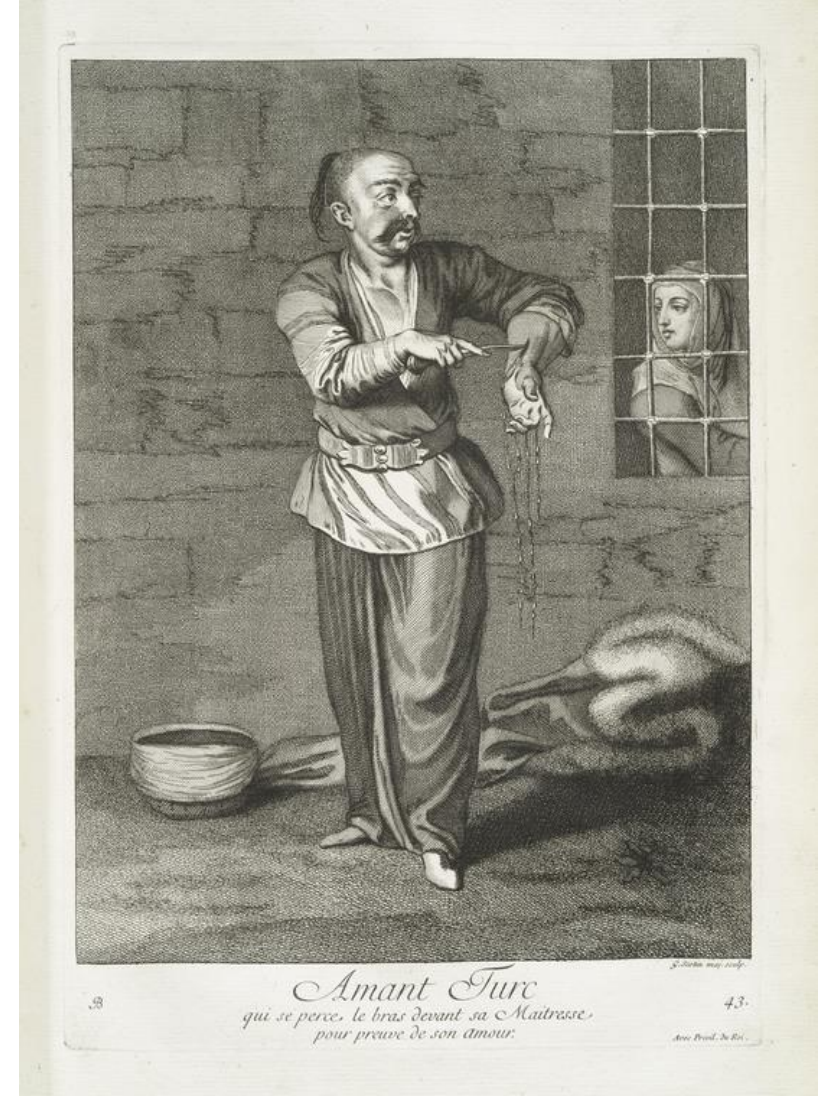
! Mazmun, bir beyitte anlatılmak istenen asıl konu, ana fikirdir.

Eski Türk Edebiyatında Aşk Anlayışı

Divan şiirinde sevgilin çok defa erkek kimliğinde veya cinsiyeti belirsiz bir kimlikle görülmesi tasavvufun aşk ve güzellik anlayışından kaynaklanır. Bu anlayışa göre Allah kendi güzelliğini insanda ve güzel insan çehresinde yansıtmıştır.

Bu güzelliğe karşı duyulacak en saf ve en gerçek aşk şehvet duygularından ve tensel hazlardan uzak platonik aşktır. İlahi aşka insana duyulan tensel hazların ve nesli devam ettirmek gibi maddi unsurların karışmadığı bir aşkla erişilebilir. Güzel insana duyulan aşk ilahi aşk için bir geçit, köprü durumundadır.

"el-kaṭarātü'l-ḥaqīka" "المجاز قنطرة الحقيقة" "Mecaz hakikatin köprüsüdür"

Dolayısıyla aşk-ı mecazi (beşeri aşk, maddi aşk) tabiriyle kastedilen Allah'ın yarattığı güzelliklere duyulan aşktır. Allah'ın güzelliği yarattıkları arasında en güzel şekilde insanda tecelli ettiği için mecazi aşkta sevilen kişi insandır. Arapçada mâ-sivâ "bir şeyden başka şeylerin hepsi, Allah'tan başka bütün varlıklar, dünya ile ilgili olan her şey" demektir. Bir tasavvuf terimi olan "terk-i mâ-sivâ" ise "Allah'tan başka her şeyden vazgeçmek, dünya ile her türlü kesmek dünyadan geçmek" anlamındadır. Tasavvufta Allah'tan başka sevgili olmadığı için sûfîlerin Allah aşkında vuslata (visâl-i Hak) erişebilmeleri için insân-ı kâmil mertebesine ulaşmaları gerekir. İnsân-ı kâmil mertebesine ulaşmanın yolu, ruhunu dalâletten kurtarmaya uğraşmaktır. Bunun için de Allah'ın dışındaki her şeyden vazgeçmek (terk-i mâ-sivâ), alâik kaygısından (nefsin dünyaya ait ilgi ve alakaları) kurtulmak bunun için de (terk-i alâik) nefse hâkim olmak (hâkimiyyet-i nefis) ve benliği yok etmek (mahv-ı ene) lazımdır. İnsan ancak bu şekilde son mertebeye erişmiş [vücûd-ı mutlak (Hak, Allah)] Allah'ta yok olmuş (fâni) olur. Fenâfillâh (Allah'ta yok olma) ve bekâbillâh (yokluğunda sonsuz olma) mertebesi bulur. Aşk-ı hakiki

(ilahi aşk, mutlak aşk) tabirleriyle hep bu aşamalardan geçilerek ulaşılan Allah aşkı kastedilmiştir.

Edebiyatta mecazi aşktan hakiki aşka geçişin en güzel örneği Leyla ve Mecnun mesnevilerinin erkek kahramanı Mecnun (Kays)un aşkıdır. Başlangıçta Allah'ı tanımayan ve sonradan hak dine inanan bir âşık kadın olan Züleyha'nın aşkı da hikâyenin sonunda Allah'ı yönelmiştir.

İlahi aşk şiirde her birine özel olarak tasavvufi anlamlar yüklenmiş kelimelerle anlatılmıştır. Bu da şiirde mecazi anlamlar taşıyan bir terminoloji meydana getirmiştir. Örneğin tasavvufi terminolojiye göre şarap ilahi aşkı, pir-i mugan (meyhaneci) mürşidi, meyhane (aşkın öğrenildiği yeri) tekkeyi, mahbup (maşuk) Allah'ı temsil eder. Mutasavvıf olmayan divan şairleri de şiirlerinde tasavvuf tabirlerini kullanmaktan geri kalmadıkları için bahsettikleri aşkın tasavvufi veya beşeri aşk olup olmadığı her zaman kesin şekilde ayırt edilemez. Ayrıca bir şairde hem tasavvufi hem de beşeri aşk bir arada bulunabilir.